

EN NERGENS OP DE WERELD

DOOR ANNE DE VRIES

EN NERGENS OP DE WERELD....

BANDONTWERP ANTON PIECK

ANNE DE VRIES

(1904-1964)

EN NERGENS
OP DE WERELD....

G. F. CALLENBACH N.V. - UITGEVER - NIJKERK

1042

Een al te grote roekeloosheid bij zijn zoveelste uit honger bedreven marktdiefstal, de noodlottige aanwezigheid van een „stille” in zijn onmiddellijke nabijheid, een snelle greep in de kraag van zijn vuile jasje en een korte wanhopige worsteling — dat was het eind van het straatjongensbestaan van den achtjarigen Gerrit de Groot, bijgenaamd Gert uit de Rozenstraat.

Hij bracht een bange nacht door op het politiebureau en biechtte, na enige doorzichtige leugens, totaal verbijsterd door de strenge ogen van den inspecteur, al de diefstalletjes, die hij zich nog herinnerde: diefstal van brood en gebak,

zure haring, sinaasappels en koolrapen, lood van leegstaande huizen en geld uit een onbewaakte toonbanklade.

Daarna werd hij geconfronteerd met zijn ouders, die op het bureau ontboden waren. Moeder hilde. Vader, gewekt uit zijn dronkemansroes, zat met een onweersgezicht zijn vloeken te verbijten. Beiden overlaadden hem met verwijten, dadelijk, toen hij binnenkwam: Of hul-lie hem dat jatte soms geleerd hadde! Of ze hem niet toesjoers en altoos het goeie voorgehouwe hadde! Wat de bureu daar van zegge zouwe! Of hij zich niet doodschaamde voor meheer en voor hul-lie en voor de hele stad! Hij kon d'r op rekene, dat-ie op z'n ribbe kreeg! Wacht ^{hande} maar, as-t-ie thuis kwam, dan zouwe ze hem late voele, wat fesoen was, dat stuk schandaal, daar kon meheer gerust du-vel op zegge. . . .

Het kind stond bij de deur en zweeg en trok aan zijn afzakkend broekje, want een agent had hem de vorige avond het touw afgenomen, waarmee hij het altijd had vastgesjord om zijn lijf. Het zweeg en krabde door een gat in zijn broekzak zijn blote been.

Hij verbaasde zich erover, dat zijn ouders zulke fatsoenlijke mensen waren. Maar toen doorzag hij hun bedrog en was er niet anders dan de nijpende angst voor straks, als hij mee zou moeten naar huis. Het was menens met vader, dat zag hij best.

Toch was het een schrale troost, toen zijn ouders zonder hem weer vertrokken en de inspecteur hem meedeelde, dat hij tijdelijk zou worden opgenomen in een observatiehuis. Het woord alleen klonk gevaarlijker dan al de dreigementen van zijn vader.

Schichtig, als een straathondje een asyl, betrad hij aan de zijde van een agent het gebouw. Hij werd gebaad en ontluisd en zijn lompen werden verwisseld met warme onderkleren en een net gestichtspakje. Men gaf hem volop eten en veel vriendelijkheid. Maar zijn wantrouwen bleef, want hij had nooit vriendelijkheid ondervonden in zijn leven.

Na vier weken werd hij, klein en sidderend mannetje, door een reus van een beampte als beklaagde voor den kinder-rechter geleid. Die stelde hem, in aanmerking nemende de verregaande brutaliteit, getoond bij zijn vele overtredingen, in aanmerking nemende voorts zijn leeftijd en de ergerlijke huiselijke omstandigheden, onvoorwaardelijk ter beschikking van de regering en beval zijn opname in een rijks- of particulier opvoedingsgesticht tot zijn een-en-twintigste jaar.

De ouders De Groot werden ongeveer terzelfder tijd, bij beschikking van den kantonrechter, ontzet uit de ouderlijke macht.

En een dag of tien daarna werd Gerrit de Groot overgebracht naar een „verbeterhuis” op de Veluwe.

.. .. .

Toen begon het leven in de troep van andere schooiertjes en boefjes, die hier bijeengebracht waren uit de sloppen en stegen van het ganse land.

Ze hadden allen reeds ruim hun deel gehad van 's werelds leed, maar ze spraken er niet over. Ze waren uit de modder van het leven opgetrokken en sommigen waren niet meer schoon te wassen. Ze bleven onverbeterlijk. Dat waren toekomstige vagebonden, inbrekers en souteneurs. Maar bij anderen, bij de meesten, had het vuil de diepste kern

van hun wezen niet aangetast. Die waren kinderen gebleven. Met veel verkeerde hebbelijkheden, met angstcomplexen en onberekenbare driftbuien, en toch naïeve, onnozele kinderen. Bleke kelderplantjes, die hier, in deze wereld van zon en heide en vriendelijke gestrengheid konden opbloeien tot nieuw leven.

Ze kenden allen Mr. de Bie of Mr. De Jong of een anderen kinderrechtter. Ze hadden hun „zakie” gehad, waardoor ze met hem in aanraking waren gekomen. Het fluisterend bluffen op hun vroegere heldendaden was de voornameste romantiek van hun leven.

Want nu waren ze gevangen in een net van geboden en regels. Ze werden dag aan dag in een troep voortgedreven langs voorgeschreven wegen. En altijd, zelfs des nachts, was achter of tussen

hen het wakend oog van den beambte, die hen snapte bij de minste overtreding.

Het duurde lang, voor Gerrit aan dit leven gewend was. Als een rat snuffelde hij rond naar een gaatje in de nauwe kooi van wetten. Hij stootte zijn neus, maar hij gaf het speuren naar meerdere vrijheid niet op. En 's avonds in bed, op de grote slaapzaal, de enige tijd, dat hij met zichzelf kon bezig zijn, zonder hinder van de troep, lag hij huilend te verlangen naar zijn vroegere bestaanje van kleinen vagebond. Hij vergat de mishandeling, die hij van zijn vader had ondervonden, en de ontbering. Hij zag de eindeloosheid der straten, de vrije markt en de havens met al hun avontuur. Hij overdacht de eenzame nachten, toen hij sliep onder de sterren op een stoep of in een portiek. De ver-

zorging in het gesticht kon dat niet vergoeden. Vroeger, dat was het verloren paradijs, waarvoor een grote agent met een gummistok de wacht hield.

Maar langzaam, heel langzaam, begonnen toch de vreugde van de regelmatige arbeid en de vriendschap voor sommige beampten zijn heimwee te overwinnen. Zijn wantrouwen verdween. Het rustige, geregelde leven nam zijn schuwheid weg. Hij werd sterk en gezond in de zuivere lucht.

Op een mooie voorjaarsdag, toen de wulpen riepen aan de einder, stond nog eens zijn oude zwerflust op. Hij ontsnapte de beampten en dwaalde enige uren rond in de wijde, geurende denbossen. Toen wist een boer, die hem als gestichtsjongen herkende aan zijn blauw-katoenen pakje, begerig naar een fooi, hem listig te lokken en in de

gevangenschap terug te voeren. Gerrit kreeg een hevig standje van den bozen directeur en werd in de cel gestopt. Vol-
daan en berouwvol onderging hij zijn drie dagen eenzame opsluiting.

Hij vergroeide meer en meer tot een normaal, rustig kind met de gewone kleine vreugden en verdrietelijkheden en met trouwe vriendschap voor zijn verzorgers. Hij doorliep alle klassen van de gestichtsschool als een der beste leerlingen. Toen koos hij het timmervak, dat hem aanlokte om de klauterpartijen op de daken en het zichtbare resultaat van de arbeid. Het werk gaf hem zelfvertrouwen en moed. Na een tienjarig verblijf in het gesticht, zou niemand in den frissen jongen kerel het smerige en magere schooiertje herkend hebben, dat hij eens geweest was.

.. .. .

Toen had hij het verleden bijna ver-
geten. Een kleine jongen, die hongerig
liep te dwalen over de trottoirs en langs
de havens, was *hij* dat geweest? Het
leek een verre, wazige droom.

Hij dacht niet meer aan het verleden.
Hij had het roer van zijn leven stevig
gegrepen en zijn ogen tuurden verlan-
gend in de toekomst. Aan het eind van
het smalle stichtingskanaal ruiste de
vrije zee en de wind fluisterde beloften
van nooit gekende heerlijkheid. Nog een
paar sluizen, dan kreeg hij de ruimte.
Hij had geleerd, om stuur aan zijn leven
te geven. Hij was trots op zijn be-
kwaamheid en zijn kracht.

Vrij te zijn en te leven! Een mens te zijn
tussen andere mensen, die doet wat hij
wil, die wil wat goed is, hoe snakte hij
er naar!

.. .. .

Zijn vader was gestorven. Maar zijn moeder zou hij dan terugzien.

Zijn moeder! Als hij aan haar dacht, werd zijn hart warm van een diep verlangen. Waarom eigenlijk? Hij kon zich haar niet meer voorstellen. Haar beeld was vervloeid als alle andere uit die tijd. Er waren soms vage herinneringen aan een slonzige, ontevreden vrouw, die veel op straat of bij de buurvrouwen was, die hevige ruzies had met een man en die je maar het best uit de weg kon blijven. Zo'n vrouw moest hij vroeger gekend hebben of hij had van haar horen vertellen, dat wist hij niet meer. Met het woord „moeder” konden die herinneringen onmogelijk iets te maken hebben.

Het woord: moeder. Dat woord na tien jaar gestichtsleven. Het was een zoete klank geworden, gekleurd door duizend dromen.

De stichting was een kazerne. Er was een tekort. Men gaf er zijn krachten, maar niet zijn ziel. Er was geen liefde en innigheid. Niemand kon er leven zonder een droom, een stil geheim waaraan hij zich in de eenzaamheid warmde. Zijn droom was zijn moeder. Zijn geheim was haar beeld, dat zijn verlangen geschapen had. Het was de traditionele moederfiguur uit de jeugdboeken van de gestichtsbibliotheek. De ideale moeder uit de vertellingen van den meester. De moeders uit de bijbel hadden ook het beeld beïnvloed: Maria, de moeder des Heeren, vooral.

Hij vond eens, toen hij zocht naar een voordracht voor een feestje, een prullig versje, getiteld „Moederliefde”, in een oud bundeltje van een der beambten. De laatste regels luiden:

„En nergens op de wereld, in vreugde ^{11/12}
noch in smart,
Kan men zo heerlijk rusten als aan het
moederhart.”

Hij vond dit het schoonste gedicht, dat hij ooit gelezen had en die laatste regels vergat hij nooit meer.

En zo ging hij dromen van een arme, maar eerlijke vrouw, die hard werkte voor haar brood en tevreden was. Een bleke vrouw in zwarte rouwkleren, die in een eenvoudige, vriendelijke kamer op hem wachtte. Hij bad voor haar. Hij werkte voor haar. Zij werd voor hem de toekomstige vervulling van al zijn verlangens.

Haar brieven, vier of vijf per jaar, versterkten dat beeld. Ze begonnen met „Lieve Gerritje” en ze eindigden, zonder uitzondering, met „duisent soentjes

fan u liefhebende moeder die sig noemt jufvrouw de Groot." Altijd bevatten ze de raad, dat hij „sijn eigen maar goet moest ontwikkelen," en sinds hij, een poos na vaders dood, een broertje gekregen had, stond ook in iedere brief: „en met Janneman gaat het goed."

Maar ze had nooit op bezoekdagen een reisje naar het gesticht gemaakt, zoals de moeders van enkele andere jongens. Als hij schreef, dat hij zo naar haar verlangde en haar zo graag eens wou zien, antwoordde ze altijd hetzelfde: De reis was te duur. Ze zou graag willen komen, o ja, heel graag, maar ze moest ieder dubbeltje omkeren, voor ze het uitgaf. De huur en de slechte tijd. En ze had geen goede kleren. „En duisent soentjes fan u liefhebende moeder die sig noemt jufvrouw de Groot".

.. .. .

Hoe nader het jaar kwam van zijn bevrijding, hoe luider de stem van het bloed begon te spreken.

Op een milde Mei-avond, toen hij lang wakker had gelegen, terwijl een nachtegaal zong in de duistere tuin om het paviljoen, kreeg hij plotseling de inval, dat hij voor de reis van zijn moeder sparen kon. Hij kreeg, nu hij zelfstandig werkte, zeven stuivers zakgeld per week. Daar gingen twee centen af aan contributie voor de voetbalvereniging, en een dubbeltje voor een half onsje tabak. Als hij geen cigarettten meer rookte, zou hij binnen een jaar tien gulden kunnen overhouden. Dat was voldoende, want Janneman zou voor half geld kunnen reizen.

Hij liep een paar dagen rond met het plan en raakte overtuigd, dat hij het uitvoeren moest. Toen sprak hij er met meneer Vlam over.

Meneer Vlam was een klein, bejaard mannetje. Hij was een uitzondering: de enige mens, voor wien het werken tussen deze kinderen geen offer betekende. Waar hij was, werd de kazerne bijna een gezin.

Hij gaf zich. Dat was geen daad, dat was zijn wezen. Hij leerde de jongens vliegers maken, vloeren schrobben, voetballen, konijnen en duiven fokken en bidden, alles met hetzelfde geduld. Er was geen jongen, die niet vocht om Vlammetjes gunst.

Meneer Vlam was niet verwonderd en niet geestdriftig, toen hij hoorde van het plan.

Hij vroeg zakelijk: „Zou je dat vol kunnen houden, een heel jaar lang?”

„Ja meneer,” zei Gerrit vast.

„Dan moet je het doen,” zei Vlammetje.

„Het is een goed plan. Je moet het

alleen uitvoeren. Slechts indien het nodig is, zal ik je helpen. Kom mee, ik heb nog een blikken busje, daar kun je je geld in bewaren.”

.. .. .

Het werd een moeilijk jaar voor Gerrit. Een jaar van veel verzoeking. Maar een enkele blik van verstandhouding met Vlammetje, een enkel woord over het plan gaf hem telkens weer kracht tot volharden. En de brieven van zijn moeder deden het overige. Ze veranderden in dit jaar. Vroeger waren het vodjes met een petroleumlichtje of vetvlekken. Nu werden het rose papiertjes in een rose enveloppe. Moeder had zeker een gelukje gehad. Ze was ook verhuisd. Ze schreef, dat ze nu een nettere woning had en beter werk. Die veranderingen maakten zijn verlangen nog sterker.

Het busje, zorgvuldig verstoppt achter

zijn kleren, werd iedere week zwaarder. Op zijn verjaardag, in April, had hij bijna genoeg. Toen vulde meneer Vlam bij wijze van cadeautje het ontbrekende aan. Hij wàs er!

Het geld werd door Vlammetje verzonden. Hij, Gerrit, schreef een lange brief, waarin hij moeder vroeg, om spoedig te melden, of ze het geld ontvangen had en wanneer ze kwam met Janneman. De weg van het station naar het gesticht gaf hij duidelijk aan met een zelfgetekend kaartje.

Het duurde toch nog meer dan een week, voor hij antwoord kreeg. Maar dat antwoord maakte het wachten goed. Moeder was opgetogen over het geld. Ze zou proberen of ze Janneman mee kon krijgen. Kon ze alleen op een Woensdag komen? Goed, dan de Woensdag vóór Pinksteren. Ze zou dan de trein maar

nemen, die hij aangegeven had. Ze was ook zoo verlangend, om hem te zien en te bedanken voor al dat geld. „En duisent soentjes fan u liefhebende moeder die sig noemt jufvrouw de Groot.”

Hij bleef de brief bij zich dragen. Hij ontdekte er een zoet geurtje aan, de geur van zijn moeder. Soms, in een verstolen hoekje, moest hij die nog even opsnuiven.

.. .. .

Hij had geen rust, voor de Woensdag gekomen was. Van zijn laatste zakgeld kocht hij een rol frujetta en een zakje dadels voor Janneman en reeds om half-tien stond hij in zijn beste burgerpakkie aan het hek en wachtte en tuurde de weg langs. Meneer Vlam zag wat door de vingers vandaag.

Het was een zomerse voorjaarsdag. Tussen de dennenbossen lag de weg eenzaam te blinken.

Bij de kromming zat een eekhoortje rustig te pluizen aan een dennenappel. De claxon van een auto deed het schichtig het bos inspringen. Het fordje van den directeur kwam aanzuchten en draaide langzaam de poort in. Gerrit nam beleefd zijn pet af. De auto stopte. Het portierraam werd opengedraaid.

„De Groot?”

„Ja meneer?”

„Wat sta jij daar te lanterfanten?”

„Ik verwacht bezoek, meneer. Mijn moeder komt.”

„Dat duurt nog een half uur. Je had nog een half uur kunnen werken.”

Zwijgen.

„Dat gebeurt niet meer, begrepen?”

„Nee meneer.”

De auto zette aan en tufte de gestichtstuin in. Gerrit tuurde weer. De directeur had zijn goede stemming niet kun-

nen bederven. Ook het eekhoortje was teruggekeerd tot zijn bezigheid van daarstraks.

Even later kwamen meer jongens bij het hek staan wachten.

„Wat doe jij hier?” vroegen ze verwonderd.

„Mijn moeder komt.”

„Je moeder? Die is er nog nooit geweest! Waarom komt ze nu ineens wel?”

„Ja,” jekte hij, „toen was mijn broertje nog niet groot genoeg, zie je, en mijn moeder wou hem niet alleen laten. Kleine kinderen meenemen op reis is niet goed voor ze, zegt de dokter. . . .”

.

Om de kromming van de weg kwamen mensen. Vijf, tien, twintig misschien. Mannen en vrouwen in groepjes, met tasjes en pakjes en paraplu's. Een paar wuifden reeds. Gerrit zwaaide opge-

wonden terug. Een van die vrouwen was zijn moeder.

Zijn hoofd gloeide. Zijn adem ging gejaagd. Hij kon niet stilstaan. Hoe moest hij nou weten, wie zijn moeder was? Hij kende haar immers niet meer?

Ze zou hem kennen, verzekerde hij zichzelf. Dat stond ook in dat versje. Een jongen komt na jaren in zijn vaderland terug, maar zijn moeder kent hem nog. Zijn moeder alleen.

Er was een vrouw bij met een jongetje. Dat moest zij wezen, het kon niet anders. Het jongetje liep vooruit. Gerrit snelde toe.

Maar een andere jongen was hem voor. „Dag Manussie!” riep die. Hij tilde het kereltje op zijn arm. En de vrouw kwam bij hem en gaf hem een zoen.

Hij, Gerrit, stond het jaloers aan te staren, trillend van opwinding. Nu her-

kende hij de vrouw: ze kwam iedere maand. Hij bleef nu bij een hekpaal staan en liet de troep voorbijtrekken. Er waren opgedirkte dames bij en sloofjes. Er waren heren en bootwerkers. Hij keek met brandende ogen naar de vrouwen. Maar niemand meer had een jongetje bij zich en haar blikken gleden vreemd en koel over hem heen. De wachtende jongens sloten zich aan. De hele troep stroomde de gestichtstuin binnen.

Een paar bezoekers druppelden nog na: een grootmoedertje, een paar mannen, een meisje. Toen lag de weg weer stil en het eekhoorntje wipte tot vlak bij het hek, om naar eten te zoeken.

Gerrit veegde het zweet van zijn voorhoofd. Hij keek verdwaasd om zich heen. Dit was de dag, waar hij een jaar naar verlangd had. Nu moest ze toch

komen. Ze kwam voor het eerst; ze kon zich in de weg vergist hebben....

Hij greep twee spijlen van het hek, duwde zijn gloeiend gezicht er tussen en tuurde....

Na een half uur stond hij nog zo. Alleen was hij meer in elkaar gezakt en leunde zijn voorhoofd tegen het hek. Hij dacht misschien niet meer. Hij wachtte.

Toen werd een hand vast op zijn schouder gelegd en omkijkend, zag hij in de ogen van meneer Vlam. Hij probeerde ze te ontwijken en keek somber over Vlammetje heen, maar hij hield het niet vol. Hij vocht met zijn tranen.

„Ze is te laat aan de trein geweest,” zei meneer Vlam met de grootste stelligheid. „Ze zal vanmiddag komen.”

„Denkt u?” vroeg hij en er blonk weer nieuwe hoop in zijn ogen.

„Natuurlijk,” zei Vlammetje opge-

ruimd. „Wat kan het anders zijn? Om twee uur zal ze hier zijn.”

„Dan ga ik nu eerst maar naar 't karwei,” besloot hij rustig.

„Dat zou 'k maar doen. En kop op, jong!”

„Natuurlijk, meneer!”

Het kwam er zo overtuigd uit, dat de beambte gerust naar zijn paviljoen terugging.

.. .. .

Maar ook die middag kwam zijn moeder niet.

Hij stond totaal verslagen bij het hek, toen meneer Vlam hem riep en een rose enveloppe omhoog stak.

„Van je moeder! Lees eens gauw.”

Zelf scheurde hij het briefje al open en reikte hem het velletje toe.

De blik van den jongen vloog gejaagd de regels door.

Lieve Gerritje.... kom tog maar niet....
kon gelt zoo goet gebruike.... Eigeluk
ook zonde zooveel gelt weg te gooie foor
een daggie, fin u ook nie.... nie boos
sijn.... oofer een goet jaar siene me
mekaar tog.... duisent soentjes fan u
liefhebende moeder die sig noemt juf-
vrouw de Groot....

„Wat schrijft ze?” vroeg meneer Vlam
ongerust.

„Da- da - dat.... dat de hele wereld
barsten kan voor mijn part,” schreeuw-
de hij woest. „Da - da- dat....”

Maar hij kon er niet meer uitkomen en
beende plotseling met grote stappen
weg.

Meneer Vlam zuchtte, las de brief en
zuchtte nog eens.

Hij vond Gerrit bij zijn konijnenhok-
ken. Daar zat hij op een boomstam, het
hoofd in zijn handen.

„Gerrit, jongen. . . .”

Hij keek niet op.

Vlammetje legde de brief op zijn knie.

„Ik ben in de moestuin,” zei hij zacht.

„Vergeet je werk niet.”

De jongen bleef alleen. Zijn konijnen krabbelden hongerig aan de tralies. Ze waren de hele dag door hem vergeten.

Hij zag het, maar liet ze hongeren.

Het briefje viel op de grond. Hij pakte het op en begon het nog eens te lezen.

Maar plotseling kneep hij het in elkaar en wierp het in de ruif. De konijnen snuffelden er aan en kropen achter in het hok. Het stonk.

„’t Is zonde van ’t geld,” zei hij. Hij lachte. „Ja, ’t is zonde! Ik had er beter cigarettten voor kunnen kopen!”

„Waar is je moesie nou?” sard e e n schildersjongen, die met twee verfpotjes voorbijkwam.

Hij sprong zo dreigend overeind, dat de ander het verschrikt op een lopen zette. „Ik ben in de moestuin. . . . Vergeet je werk niet. . . .” De woorden zweefden nog rond.

Hij slenterde naar het paviljoen, om zich te verkleden.

Toen kwam, in militaire pas, ramme-
lend met zijn geweldige sleutelbos, de
directeur aanstappen.

„Eh. . . . De Groot!”

Gerrit kwam zwijgend nader. Hij ging
in de houding staan.

„Nou loop je hier weer te luieren. Waar-
om ben je niet aan je werk?”

„Mijn moeder zou komen, meneer.”

„Ja, dat weet ik. Waar is die nou?”

„Ze is niet gekomen, meneer.”

Hij keek in het strenge, hoogmoedige
gezicht en tot zijn verwondering merkte
hij, dat hij voor 't eerst in zijn leven niet

bang was voor dezen man. Er was iets van onrust in die ogen, een verborgen lafheid, een onmacht....

Zijn onverschillige rust maakte den directeur nijdig.

„Waarom is je moeder er niet?”

„Weet *ik* het?” loog hij.

„Hoe zeg je dat?”

Geen antwoord.

„Jij bent niet beleefd!”

Zwijgen.

Toen barstte een van die stormen los, waarvoor het heele gesticht beefde. Een stroom van smalende verwijten, dreigementen, scheldwoorden. Maar nog nooit had hij die zo rustig over zich heen laten razen.

De laatste vlaag was deze:

„En dat loopt hier maar rond in zijn mooie pakkie en met zijn boordje, alsof hij de directeur is! Denk je, dat we hier

luiwammesen kunnen gebruiken? Naar je werk of je gaat de cel in. En morgen om tien uur melden op mijn kantoor. Mars!”

Hij ging. Die middag brak hij zijn zaag. En alles, waaraan hij zijn handen sloeg, mislukte.

.. .. .

's Avonds was er een feestje in het gymnastieklokaal. Er was een met dennekakken versierd podium, er zou gedeclameerd worden en er werd chocolademelk geschonken.

In het eentonige gestichtsleven vormde dit een vurig verbeide sensatie.

Gerrit zat op de voorste rij, tussen de andere jongens van zijn paviljoen. Alleen de zieken mochten thuis blijven. Hij wenste, dat hij ook ziek was. Hij zat er, nors en ongenaakbaar, eenzaam in de kakelende en lolmakende troep. „Hij

het een pestbui," zeiden de anderen en ze lieten hem met rust, want ze wisten, dat hij dan niet gemakkelijk was.

De directeur beklom het podium en gebood stilte. Hij was steeds wat nerveus, als hij op dergelijke avondjes de hele gestichtsbevolking voor zich had. In zo'n overvolle zaal, waar ze achter elkaars ruggen konden wegschuilen, gebeurde het vaak, dat één van de rakkers een heibeltje probeerde te maken.

„Stilte, zeg ik.”

Er schuifelde nog een voet, er kuchte nog iemand.

„Ik wacht nog even,” zei de directeur, schijnbaar zeer geduldig.

En hij wachtte. Doodstil werd het nu. Door het open raam klonk de fluit van het lokaaltreintje in de verte.

Gerrit zat den man op het podium te bekijken, zoals hij het nog nooit had ge-

*dit stuk
om rust maken
rakkers
trappen*

durfd. Hij zag hem voor het eerst zoals hij was, een koning in het klein, met zijn machtsvertoon en zijn hoogmoed, maar die — zoals gefluisterd werd — in de stoel van den tandarts flauw was gevallen, toen hij een kies moest laten trekken. Hij droeg een masker van zelfbeheersing en onverstoorbare rust, maar in zijn ogen loerde de stille angst, dat iemand het wagen zou, om zijn prestige aan te randen. Gerrit zag dat en hij glimlachte.

Hij glimlachte aldoor, terwijl de directeur zijn openingswoord sprak. Even haakten hun blikken in elkander. Gerrit zag de onzekerheid van den man sterker worden. Hij voelde, dat de aandacht van den directeur bij hem was. Hij voelde ook, dat er vanavond iets buitengewoons gebeuren ging, maar het scheelde hem niet. Hij had zijn ogen niet

van den man af. Het werd een stil gevecht om het overwicht.

De directeur kon niet meer stilstaan. Hij maakte brede gebaren en liet zijn stem daveren. Hij liep heen en weer over de planken, om de ogen te ontwijken van dien jongen, dien hij niet bestraffen kon, omdat hij niets verbodens deed, maar die hem uitdaagde, die hem directeur àf maakte. . . .

Toen bleef hij steken. Hij werd rood en stond zo hulpeloos als een gestichtsjongen, die voor het eerst een voordracht moet opzeggen. Woeste blikken zond hij naar de voorste bank. Hij stotterde, hij kon niet verder. . . .

Toen kuchte Gerrit, voldaan en zegevierend. Naast hem en achter hem grinnikten de andere jongens.

Toen was er een argument.

„Er uit, er uit!” schreeuwde de directeur.

Gerrits kalmtte was niet te verstoren. Hij toonde zich zeer verwonderd. Hij keek achterom en deed, alsof hij ijverig zocht naar de oorzaak van deze uitbarsting.

„De Groot, *jou* bedoel ik. *Jij* verstoort de rust, jij, jij! Er uit! Ogenblikkelijk!”

„Ikke?” vroeg de jongen rustig. „’t Is goed, meneer. ’t Is best, hoor.”

Zijn glimlach behield hij tot de deur. Hij werd bewonderd, gevierd door tweehonderd ogen. Maar eenmaal buiten in de zoele zomeravond, werd hij toch wat duizelig. Een oude onbeheerste drift beving hem. Hij leunde tegen de muur en beet zijn tanden op elkaar, om niet te schreeuwen.

Tegen de hoek van het gebouw stond een fiets, een nieuwe damesfiets van een der vrouwelijke beambten. Een veeg licht uit een raam lag over het glanzende nikkel.

Wat hij nu deed, leek geen daad van hem zelf en was hem maar half bewust. Hij greep de fiets, sprong er op en reed in een kalm vaartje door de gestichtstuin. Niet naar de poort, die 's avonds op slot was, maar naar de warmoezerij, waar hij nog vanmiddag aan de schutting gewerkt had. De deur was oud en het slot verroest. Voor een timmerman was het een klein kunstje, dat te forceren.

Een kwartier later reed hij met grote snelheid over de Veluwe.

De nacht stond donker en ruisend over den vluchteling.

.. .. .
Een uur reed hij als in een droom. Met al zijn kracht trapte hij de hellingen op, liet zich dan in snelle vaart voortsuizen naar de volgende. De elektrische lantaarn boorde een helle kegel in het duis-

ter. De dynamo zong. Er was geen gedachte. Er was slechts één drift: voort! Toen reed hij door een dorp. Hij matigde zijn vaart. Daar waren nog mensen, die naar hem keken. Een auto, die uit een garage reed en hem tot afstappen dwong. Hij werd moe. Het zweet droop van zijn gezicht. En toen hij het dorp uitreed, begon het tot hem door te dringen, hoe vreemd het was, dat hij hier reed, alleen, voor het eerst sedert tien jaar alleen. In de nacht tussen de bossen, met een uitstekend rijwiel, vrij in een wereld, die naar alle zijden voor hem openlag.

De ruimte beangstigde hem. Hij stapte af. Wat had hij gedaan? Hij zou achterhaald worden, vroeg of laat. Een smadelijke terugkomst wachtte hem. Verlies van alle gunsten. Geen vervroegde voorwaardelijke invrijheidstelling,

waarop hij zo gehoopt had, maar de cel. Was het niet beter, dat hij maar vrijwillig terugkeerde in de gevangenschap?

Hij veegde zijn zweet weg en keek besluiteloos achterom. 't Was donker. De wind kwam fluisteren in de boomtoppen. Diep in het bos klonk de kreet van een dier. Toen werd, terwijl hij stond te denken, een rythme, dat al enige tijd in hem geweest was, luider, zó luid, dat hij er naar ging luisteren. Wat waren dat voor woorden? En nergens op de wereld. . . .

Hij kneep zijn handen om het stuur.

„En nergens op de wereld, in vreugde
 noch in smart,
Kan men zo heerlijk rusten als aan het
 moederhart. . . .”

Hij werd bewogen. Op dat ogenblik

vergaf hij zijn moeder alles. Er was zelfs niets meer te vergeven. Zij had het geld nodig gehad, voor kleren, voor eten, voor haar en Janneman. En daarom kon ze niet komen? Welnu, dan kwam *hij!* Hij sprong op de fiets en karde verder. Gebogen over het stuur, trappend, zwoegend, werkte hij zijn plan nader uit. Misschien had de directeur hem nog een beambte nagestuurd, anders bemerkten ze zijn afwezigheid pas bij de terugkomst in het paviljoen om een uur of tien. Met zoeken ging nog een half uur verloren. Dan zouden ze telefoneren naar de omliggende plaatsen en als het mogelijk was, zijn signalement nog laten omroepen door de radio. Wie vond hem langs de donkere weg? Als hij de hele nacht met deze snelheid doorfietste, schoot hij lief op, haalde hij in de morgen Rotterdam.

„En nergens op de wereld....”

Hij vermeerderde zijn vaart. Hij trapte zich voort op de maat van het lied in zijn hart.

.. .. .

Toen hij Amersfoort binnenreed, sloeg de torenklok elf uur. Hij fietste op de wegwijzers door de reeds stille stad. Pas in het centrum bedacht hij, dat het gesticht zijn afwezigheid ook eerder bemerkte kon hebben en de politie hier misschien reeds naar hem uitkeek.

Zijn adem stakte, toen hij op een plein een agent ontdekte. De man stond onbeweeglijk onder een lantaarn en keek niet naar hem. Maar de angst kreeg hem nu te pakken. Een vijandige macht bedreigde hem bijna voelbaar in zijn rug en joeg hem voort in de richting Utrecht. Bij elke bocht keek hij om naar achtervolgers. In iederen laten wielrij-

der meende hij een politieagent te zien. „Utrecht moet je niet meer doorrijden,” zei hij tot zichzelf. „Probeer in een bocht om de stad heen te komen. In de stille, donkere dorpen is het veiliger.” Dit plan maakte hem kalmer. Hij sloeg ergens linksaf naar Zeist, vond daar met enige moeite de weg naar Bunnik, bereikte de brug over de Kromme Rijn en koos in het slapende dorp de breedste weg naar rechts, om weer op de hoofdweg te komen. Toen kon hij zich spoedig niet meer oriënteren. Wegwijzers waren er niet, of hij was ze voorbijgereden in dat duistere land. Geen sterfeling ontmoette hij in de nacht. Twee uren dwaalde hij wanhopig in een doolhof van smalle, bochtige landweggetjes, tussen boomgaarden en korenvelden, alleen met de nacht en zijn angst. Hij voelde zich als een dier in een kooi. Hij

vermorste zijn krachten. In wilde vaart trapte hij zich voort, koos rechts bij een driesprong, keerde terug, om een andere richting te kiezen, sprong haastig af als zijn weg doodliep voor het hek van een boerderij, waar een waakhond hem aanblafte en reed dan nog woester, om de verloren tijd weer in te halen. Hij probeerde tevergeefs zich de kaart van dit land voor te stellen. Hij dacht aan de poolster, maar de lucht was beneveld. Hij luisterde ingespannen naar geluiden, die hem terecht konden helpen, en hoorde alleen het kraaien van een haan ergens bij een boerderij. Eindelijk, moedeloos en totaal onverschillig reed hij op goed geluk voort. Hij zou toch wel ergens terechtkomen.

Plotseling moest hij een steile helling op. Het moest een dijk zijn. Toen hij de kruin bereikt had, lag beneden hem, in

nachtelijke vrede, een brede rivier te glanzen. Een sleepboot zuchtte. Drie lichtjes, twee rode en een groen, knip-oogden boven hun dansende weerspiegeling in het water. Hij zuchtte van geluk. Dit moest de Rijn zijn; òf de Lek, dat was hetzelfde. Hij steeg weer op en volgde de dijk naar rechts in zijn bochten. Een koele wind streek langs zijn gloeiend gezicht. Het oude rythme kwam weer bemoedigend opzetten.

„En nergens in de wereld. . . .”

Bij Schoonhoven werd het licht en begonnen de vogels te roepen in de nevelige landen. In de buurt van Ammers-tol kwam achter hem de zon op.

Toen viel de vermoeidheid zwaar op hem. En toen hij twee marechaussee's te paard gepasseerd was, die hem argwanend opnamen, scheen de angst hem te verlammen. Hij verstopte zijn fiets in

een vriendveld, haalde een armvol geurend hooi uit een weiland en legde zich op de vochtige grond naast zijn rijwiel te slapen.

.. .. .

Hij werd wakker door een vreemde pijn, een dreinend gevoel in zijn lichaam. De zon stond hoog te gloeien aan een hemel zonder wolken.

Hij richtte zich verbaasd op, maar toen herinnerde hij zich alles. Het besef van zijn toestand was een blijde emotie. Hij keek naar de zon. Tien uur, melden op mijn kantoor.... Hij lachte zacht en kroop voorzichtig door het hout.

Op het land waren boeren doende in het hooi. Ze stonden klein en verloren in de zonnebrand onder de wijde hemel. Eén riep wat door zijn handen, dat het luid klonk over de velden. Achter de dijk antwoordde het schorre fluitsig-

naal van een boot. Op een buigende
twijg riep een karekiet.

Hij keerde terug naar zijn leger en voelde een zware moeheid in zijn benen. Maar er was nòg iets lichamelijks, dat hem hinderde, een doffe pijn, vreemd en toch vaag bekend. Wat was dat toch? Een merel pikte driftig in de grond. Mens, hij wist het, hij had honger! In tien jaar had hij geen echte honger gekend! Hoe kwam het, dat dit gevoel hem in een roes van gelukzaligheid bracht?

Hij tastte zijn zakken na en voelde zich, alsof hij een lang verloren vriend teruggevonden had. In zijn rechter-jaszak zat, platgeknepen, een zakje dadels, onder zijn zakdoek een rolletje frujetta. Hij at de dadels op, twistte een poosje met zichzelf, of hij een pijp aan kon steken, kwam tot de overtuiging, dat het

onvoorzichtig zou zijn, deed het dan toch en ging tevreden liggen soezen.

Angst voelde hij niet meer. Hij rekende, hoeveel mensen zich op dit oogenblik druk maakten voor hem. Twintig misschien. In het gesticht, in Apeldoorn, Zwolle, Arnhem, Amersfoort! En hij lag rustig zijn pijpje te roken bij Ammers-tol!

Bij Ammerstol! Ze konden zich blaren lopen voor hem! . . . Hij lachte luid-op en schrok van zichzelf.

„Pas op nou, stommert! Nou moet je je ver-raaiën aan den eersten den besten boeren-veldwachter, die hier langs komt! Hou je nou gedekt, zolang het licht is!”

Hij ging liggen dromen over het gezicht van zijn moeder, als hij binnenkwam. Haar schrik eerst, haar blijdschap en haar tranen, een paar uren van hoogst geluk.

Hij zuchtte en lachte tegelijk. Hij had zijn stille vreugde om een kikker, een paar wolken, een reiger bij de sloot. Hij at frujetta. Zijn honger deerde hem niet. Bij zijn moeder zou licht nog een boterham zijn.

„Meneer Vlam,” dacht hij ineens. „Voor hem is het toch jammer. . . .”

Langzaam kropen de uren om.

.. .. .

Om tien uur 's avonds stapte hij, met de fiets aan de hand, langs de Oostzeedijk de binnenstad in. Hij liep verward en stil verrukt in het stadsrumoer. De drukte, het geraas, de lichtreclames, het geroezemoes van de mensenmassa, het verschrikte en bevredigde hem, het wond hem op, het was de vervulling van een onbewust verlangen.

De jaren vielen weg. Hij zag met zijn hart. Terwijl hij op een straathoek

stond te wachten op een rustiger ogenblik, om over te steken, herkende hij zichzelf. Zó, met deze honger en deze stille angst, met dit verlangen en deze eenzaamheid had hij hier honderdmaal gelopen, een vagebondje, een vrijbuiters....

Gestorven beelden stonden op. Afstanden zonken in het niet. Bekende punten sprongen naar voren. Daar liep hij de korsten te eten, die een jongen, zo'n heertje met een boordje, naar de meeuwen geworpen had. Hier ontroofde hij een klein meisje een brood, dat ze juist gekocht had. Zonder te denken, door de macht van een oude gewoonte, stak hij de straat over, om vijftig meter verder niet langs een politiepost te moeten.

Hier, achter die kiosk, wat smaakten die bananen in die nacht!.... Daar had hij ook eens liggen huilen, toen zijn

vader hem de deur uitgeranseld had en zijn moeder dronken was....

Hij dwaalde de stad door tot de Cool-singel. Daar bezon hij zich, stond met de hand aan zijn duizelend hoofd te denken. Hij moest naar zijn moeder toe. Die dronken was?.... Het kon niet. Die andere, zijn eigen moeder.... Wat was waar en wat was leugen?

Oliestraat drie en twintig. In de buurt van de Schiedamse dijk, had ze geschreven. Hij kreeg plotseling haast, stapte op de fiets en reed intuïtief in de goede richting. Hij wou niet meer denken, hij wou zien.

Na enig zoeken en vragen vond hij de Oliestraat. Het was een stille, nauwe steeg met een sluipenden man en een paar haveloze kinderen die nog speelden onder een lantaarn. Voor een deur stond een zwijgende agent, die hem

scherp aanzag. Hij liep door en wendde zijn hoofd af. Daar, drie en twintig, vlak voor een lantaarn. Zijn hart klopte in zijn keel. Zijn handen beefden, toen hij de fiets tegen de muur zette.

De deur stond aan. Twee hoog?.... Vooruit dan maar. Een donkere trap op met een kleverige leuning, na die weer een andere.

Een streep licht viel door een kier op het portaal.

„Waar mot u wese?”

„Twee hoog.”

„Dan mot u nog één trappie verder.”

Dat wist hij. Hij liep op de tast. Weer een portaal.... Een muur....., een deur.

Hij klopte aan en hoopte, dat niemand open zou doen. Het wachten was een verschrikking.

Binnen klonken stemmen, een lach.

Toen de deur openging, stond in een rosig licht een vrouw, een dame, op de drempel.

„U wens?”

Hij nam bevend zijn pet af, slikte een paar keer.

„Ben ik hier bij juffrouw de Groot?” vroeg hij moeilijk.

„Die bin ik,” zei de dame.

Die bin ik.... bin ik.... Hij leunde tegen de deurpost.

„Dat kan toch niet,” zei hij zacht.

„Dat weet ik van me eiges het beste, zou 'k zo zegge. Maar wat wil u nou eigeluk?”

Dit was een droom, dacht hij. En hij zei heel rustig: „Ik ben Gerrit. Ik ben Gerrit de Groot. Ik moet mijn moeder hebben.”

De vrouw trok hem aan zijn arm de kamer binnen.

„Verkoop nou geen smoesies,” zei ze ongeduldig. „Daar hè 'k heus geen tijd voor. Wie bin u en wat wil u nou?” . . . Een schemerlamp, een armband, een mannenhoed op de tafel, een bekende geur, de geur van een brief. Toen wist hij, dat hij terecht was.

„Ik ben Gerrit,” stamelde hij hopeloos en keek verdwaasd de kamer rond. „Ik ben weggelopen,” zuchtte hij.

Een sofa, een kleed, een vaas met verlepte bloemen op een tafeltje. En dan plotseling een man met een rood gezicht, die ergens dreigend overeind kwam, een man in hemdsmouwen:

„Ja, wat is dat nou voor een gezanik, wat mot u hier?”

Hij antwoordde niet. De vrouw werd rood, begon zenuwachtig te lachen, greep zijn hand en trok hem dicht bij de lamp.

„Hij is het, hij is het!” schaterde ze. „Ik zien het an dat vlekke op z'n wang!” Ze legde iets uit aan den man, al maar lachend. Hij, Gerrit, stond er verloren bij, de pet in zijn hand. Er waren zoveel vragen. Ze moest het geld gebruiken. Waarvoor moest ze het geld gebruiken? Was dit zijn moeder? — Waar was Janneman dan?

„Waar is Janneman?” vroeg hij.

Maar zij praatte er luid overheen: „Nou snap ik het pas! De juffrouw van beneje, die dikke slons, die zegt vanavond, toen ik thuis kwam, juffrouw de Groot zegt ze, d'r is gajus voor je geweest, *politie* zegt ze. Ik zeg: voor mijn? Ja, zegt ze, hij vroeg naar een zekeren Gerrit. Mens, zeg ik, laat naar je kijke, dâ's me zoon. Dat zal die smeris het beste wete, waar die zit.... Maar nou gaat mijn een lichie op. Dáárom is die hier geweest.

„Hebbe ze opgetelefoneerd natuurlijk!”

Gerrit ging voorzichtig zitten op het puntje van een stoel en legde zijn pet op zijn knie. De man zat hem nors en vijandig op te nemen. Moeder praatte maar door, schonk thee, legde een bonbon bij elk schoteltje en was een en al verwondering.

„Wat bin je groot geworden! En wat zie je d'r dik en gezond uit! En hij krijgt al een snorretje ook, zie je dat?”

Toen niemand iets antwoordde, en de man een ongeduldige beweging maakte, zweeg ze onthutst, grinnikte, liet zich naast den man op de sofa vallen en stak een cigaret op. Toen twijfelde hij nòg even, of hij toch niet verkeerd zou zijn.

„Waar is Janneman?” vroeg hij uitdagend.

Ze deed erg verbaasd.

„In het tehuis natuurlijk!”

„In het tehuis? Wat heeft *hij* dan gedaan?”

„Gedaan? Niks, maar wat moes ik as alleenstaande weduwvrouw met zo'n kind beginne.”

Ze sloeg de as van haar japon.

„'t Was niks as misère,” zei ze schouderophalend. „Toen hè 'k hem maar naar het tehuis gebracht. Hij hèt het er beter as bij mijn en dá's toch maar het voor naamste, wat zeg jij?”

Hij zei niets. 't Was vreemd, dat al deze dingen niet meer indruk op hem maakten. Was hij tien jaar weggeweest? Vroeger en nu, het verschilde toch eigenlijk weinig. Er was iets gestorven in zijn hart, dat er vóór het gesticht ook niet geweest was. Waar was hij vrij en waar gevangen? Hij keek zijn moeder aan. Ze ontweek zijn blik, werd onrustig, doofde haar cigaret en leunde ach-

terover tegen den man. Maar die duwde haar weg, kuchte, en zette zich in postuur. Nu wou *hij* wel eens een woordje zeggen. In de eerste plaats, dat het toch niet ging, om zo maar weg te lopen. Had hij gestolen vroeger, goed, maar dan had hij zijn straf verdiend en moest die uitzitten ook. Moest hij niet in de nacht zijn moeder aan 't schrikken maken (hier begon de vrouw te huilen) en hier ineens binnen komen vallen, waar zij met hem verlegen zaten. Wat ze nou met hem moesten aanvangen? Dat moest *hij* nou maar eens zeggen.

Hij voelde zich slap en doodmoe. Hij zweeg een poos. Ten slotte zei hij, met de ogen op zijn moeder: „Met een plaatsje op de vloer ben 'k tevreden. Maar 'k wil ook wel weggaan, als u dat liever heb.”

„Och nee, jongen, beste jongen,” huilde

ze. De man trok zijn jas aan en ging de deur uit. Zij liep wat heen en weer, droogde haar tranen, schoof een doosje cigarettten vlak bij zijn hand.

„'k Zal wat boterhamme voor je snije,” zei ze, spiedend naar de deur en verdween ook.

Hij keek rond. Op een kastje lag een handjevol geld, een rijksdaalder, een gulden en wat kleingeld. Hij legde het hoofd in zijn handen. Op het portaal waren stemmen; een mannenstem, die met moeite bedwongen werd; de stem van een vrouw, die suste. Er ging iemand de trap af.

Toen moeder eindelijk binnenkwam, hilde ze weer. Ze zette een bord voor hem neer en putte zich uit in hartelijkheid. Heeft hij al eten gehad vandaag? Nou kijk eens, boterhammen met worst. — Ze heeft zo naar hem verlangd. Hij

is een man geworden. Toe nou, eet hij nog niet? Die worst, dat ze die nou net in huis moest hebben! Hoe lang duurde 't nou nog, voor hij vrij kwam? 't Was een slechte tijd voor hem om straks te beginnen, met al die werkloosheid. . . .

„Wie is die vent?” vroeg hij.

Ze trok haar wenkbrauwen op.

„Die vent?” zei ze. „Dat is me mán!”

„Is u dan weer getrouwd?” vroeg hij verbaasd.

Ze knipoogde en lachte.

„Nou ja, getrouwd; jij ben toch ook geen kind meer. Dat snap je toch, dat je daar nie altijd een boterbrievie voor nodig heb. We kenne mekaar al langer en voor 't gemak benne we same gaan wone, zâ'k maar zegge. Hij is een beste man, hoor, beter as je vader, je moeder heb het wel getroffen met hem. . . .”

Hij at een sneetje en nòg een, het smaakte hem niet. Hij nam een cigaret uit de doos, die op tafel stond en zijn moeder gaf hem een vlammetje. Het gesprek brokkelde af tot een paar karige woorden. Er was een onuitgesproken geheim tussen hen, dat ze geen van beiden aanroerden: de laatste brief en het geld. Ze hadden elkaar niets meer te zeggen. Ze waren elkaar even vreemd als vroeger.

„Meneer Vlam,” dacht hij, „wat zou die zeggen, als ik terug ben?”

Er was een stem op de trap. De vrouw sprong op en ging weer zitten. Haar tranen begonnen weer te vloeien.

„Eet nog wat,” drong ze aan. „Toe jongen, eet dan nog wat!”

De deur werd opengeworpen. Een agent stond groot op de drempel en achter hem stak de man spiedend het hoofd naar binnen.

„Gerrit de Groot?”

Hij knikte.

„Wil je maar meekomen?”

Hij stond op. De vrouw sprong toe en greep zijn hand.

„Dat ze je nou al hebben!” klaagde ze.

„Agent, doe je voorzichtig met hem? Dag jongen, dag Gerrit! Pas maar goed op hoor, dat je je eige goed blijf ontwikkelen....”

„En duizend zoentjes,” repeteerde hij bitter in gedachten.

Hij volgde den agent naar de deur.

Zij riep hem na: „Dag Gerritje! Dag jongen!”....

„Dag,” zei hij enkel. Het klonk als een zucht.

En toen hij achter den agent de trap afgesukkeld was en hem uitleg gegeven had over de fiets, toen hij naast hem de straat uitliep, kwam sarrend een rhyth-

me door de nachtelijke stadsgeluiden
zeuren....

„En nergens op de wereld....”

Hij stampte hard met zijn hielen op de
stenen. Hij nam grote, haastige stappen.
De agent, met de fiets aan de hand,
kwam wat dichterbij hem lopen.

